

Violeta Ačkoska

Nekatere posebnosti kolektivizacije vasi v Ljudski republiki Makedoniji v letih 1949-1953

Kolektivizacija makedonske vasi, izvedena po sovjetskem modelu agrarne reforme in po preizkušeni stalinističnih metodah, je bila eden od ukrepov jugoslovanske agrarne politike, ki je imel daljnosežne negativne posledice v celotnem razvoju Ljudske republike Makedonije (LRM) po drugi svetovni vojni. Makedonski kmet se je po uresničenju svojih nacionalnih (državnost) in socialnih pravic (pravična agrarna reforma) v letih spora KPJ z Informburojem soočil s krutostjo novih 'narodnih' predstavnikov, za katere je bilo izpolnjevanje partijske direktive pogoj za napredovanje v državno-partijski hierarhiji. Ti novopečeni 'narodni' predstavniki so teptali čast in dostojanstvo kmetov in jih s psihološkim in fizičnim nasiljem prisiljevali, da se odpovedo svojim stoletnim sanjam - delčku lastne zemlje. Nasilna kolektivizacija je potekala v obdobju 1949-1951 oziroma do leta 1953, njen izid pa je bil, da so kmetje bežali iz vasi in z zemlje ter se naseljevali v predmestnih in mestnih naseljih in gradbiščih prve petletke. Vasi so ostale prazne, mesta pa so dobila vaško podobo.

Makedonija je dočakala konec druge svetovne vojne kot tipična kmečka dežela s tremi četrtinami kmečkega prebivalstva, z ekstenzivnim kmetijstvom in nerazvito industrijo, ki je med vojno utrpela ogromno škodo. Načrtovana komunistična vizija socializma naj bi se gradila na nedokončani kapitalistični industrializaciji, na nerazvitih proizvodnih silah, t.j. kot prvinski (primitiven) komunizem, ki so mu primanjkovali vsi življenjski potenciali. Takšno objektivno stanje kot tudi vpliv splošno sprejete taktike in strategije komunističnega gibanja so pripeljali do sprejetja Stalinovega modela identifikacije socializma z industrializacijo. Pri tem so bili postavljeni individualni kmetje v položaj "razrednih ostankov", ki jih je "partijska država" enkrat selektivno, drugič pa frontalno prekašala oziroma jih je v skrajnem primeru ekonomsko izenačila v okviru obstoječe filozofije enakosti in trde uravnilovke.

V razmerah, ko sta bili obnova dežele in načrtovana industrializacija neposredno odvisni od množične podpore kmečkega prebivalstva ter od sposobnosti kmetijstva in ko je primanjkovalo ostalih sredstev, ki naj bi vzdrževala te posege, je pokazalo državno partijsko vodstvo nekaj realnosti, ko se je opredelilo za agrarno reformo, po kateri so dali zemljo v last kmetom, t.j. tistim, ki jo obdelujejo. S tem je država, ki se je razglasila za "ljudsko", naredila uslugo najširšim slojem kmečkega prebivalstva in si je zagotovila v kritičnih trenutkih njegovo podporo. Pri tem pa se KPJ v nobenem primeru ni odrekla načrtovani "socialistični prenovi vasi", v okviru katere so bile temeljne celice kmečke delovne zadruga (KDZ).

Kmečke delovne zadruga, nastale takoj po vojni, so bile "samonikel pojav".¹ V Makedoniji so se ustanovljale na pobudo samih kmetov, s pomočjo posameznih

¹ Po mnenju nekaterih avtorjev je bila prva zadruga v Makedoniji, v kateri so kmetje začeli s skupnim obdelovanjem zemlje, ustanovljena jeseni 1944 v ohridski vasi Ljubaništa, kjer so poleg svoje zemlje kmetje obdelovali tudi samostansko zemljo, ki so jo imeli v najemu. Uradni začetek delovanja te KDZ pa je bil v jeseni leta 1945, ko je bila sklicana konferenca za kmete, da bi razdelili premoženje samostana Sv. Naum. Arhiv Makedonije (dalje AM), področni oddelek Ohrid fond Okrajni komite ZKM - Ohrid, k. 1, 1944/47; zapisnik konference kmetov iz vasi Ljubanište, 26. 10. 1945.

partijskih aktivistov, pod imenom *zadruga*. Za razliko od nekaterih drugih delov Jugoslavije so bile prve KDZ v Makedoniji ustanovljene predvsem na skromni lastniški zemlji, ne pa na zemlji, pridobljeni po agrarni reformi,² po zakonu o agrarni reformi in notranji kolonizaciji LRM.³

Zaradi tega so bile KDZ v Makedoniji do konca leta 1947 v glavnem majhne zadruga revnih kmetov. V letu 1948 pa so se začele ustanovljati večje KDZ, ki so imele v svoji sestavi približno 100 gospodinjstev, povprečno pa je bilo v njihovi sestavi 30 gospodinjstev.⁴ Leta 1945 je bilo v LRM ustanovljenih samo 6 KDZ, leta 1946 31 KDZ, leta 1947 pa 79 KDZ. Če ugotovljamo, da se je število KDZ v letu 1948 povečalo, pa vidimo, da je bilo do 31. julija 1948 106 KDZ, kar pomeni neznatno povečanje glede na leto 1947, medtem ko se je do konca leta 1948 njihovo število povečalo na 237 oziroma za več kot 100 novonastalih KDZ.⁵

Ustanavljanje zadrug je bila ena od glavnih nalog Partije in uspešnost na tem področju je pomenila, da je dosežen cilj "revolucija na vasi izpeljana do konca". Partija se je borila za ta dolgoročni cilj v obdobju od osvoboditve do spora z Informbirojem zelo previdno in je prilagajala svojo taktiko trenutnim objektivnim družbeno-ekonomskim pogojem in razpoloženju kmečkega prebivalstva, ki ni bilo pripravljeno odpovedati se svojim lastnim posestvom v korist zadrug. Zaostalost na vasi, globoko vkoreninjena drobnolastniška mentaliteta kmetov, konzervativnost in nezaupanje v vsakršen nov način obdelovanja zemlje, težave pri zagotavljanju sodobnejših proizvodjalnih sredstev, odpor - in to ne samo premožnejših kmetov, kot se je uradno navajalo - so bili samo nekateri od vzrokov, ki so zahtevali postopno uveljavljanje ukrepov načrtovane "socialistične prenove" kmetijstva. Ta postopnost je bila uresničena v različnih oblikah zadrug, ki naj bi, vsaka na svoj način, posodabljale kmetijstvo in bi omogočile kmetom seznanjanje s "prednostmi skupnega dela in velikih kmetijskih posestev".

Dogodki po drugem plenumu CK KPJ januarja 1949,⁶ ki so bili odgovor na Stalinove kritike jugoslovanske agrarne politike, pomenijo obrat na levo od te globalne politike. Nekoliko pozneje, 25. aprila 1949, je bil drugi plenum CK KPM, ki je dal makedonskim komunistom enake smernice za delo na vasi kot plenum CK KPJ.⁷

Glede na sklepe drugega plenuma CK KPM so bile v Makedoniji ustanovljene komisija za kmetijstvo pri Centralnem komiteju KPM⁸ in komisije za kmetijstvo pri okrajnih in mestnih komitejih po mestih.⁹ Temeljna naloga komisije za kmetijstvo pri CK KPM je bila nadzirati pravilno izvajanje "partijske politike" na vasi in pomagati pristojnim državnim in zadrugnim organom pri njihovem

² AM, fond CK ZKM, Organizacijsko - inštrukcijski oddelek, k. 1; referat o stanju in problemih kmečkih delovnih zadrug v LRM, 16. 3. 1947.

³ Zakon je bil sprejet 25. 12. 1945; Dokumenti o ustanovitvi in razvoju LR Makedonije 1944-1946. Skopje 1949, str. 48-78.

⁴ AM, fond Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, k. 120; Letno poročilo o članstvu in fondih v kmečkih delavskih zadrugah, 1948.

⁵ AM, Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo, k. 120; Letno poročilo o članstvu in fondih v kmečkih delavskih zadrugah, 1948; k. 111, k. 108, k. 109; Določbe za ustanovitev KDZ v letu 1948.

⁶ Arhiv CK KPJ, Plenumi, II/1-8, Gradivo za drugi plenum CK KPJ, ki je bil od 28. do 30. 1. 1949.

⁷ Nova Makedonija, VI, 27. 4. 1949, št. 1339; Resolucija drugega plenarnega zasedanja CK KPM.

⁸ Komisija za kmetijstvo pri CK KPM, ustanovljena 7. 4. 1949 v sestavi: Risto Džunov - predsednik, člani Risto Bajalski, Isak Sion, Petre Novačeski, Stevo Mateski, Vasil Đorgov in Nikola Mitrovski.

⁹ AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 37; zapisnik s sestanka komisije za kmetijstvo pri CK KPM, 7. 4. 1949.

uresničevanju nalog "socialistične prenove kmetijstva po poti kmetijskega združništva".¹⁰

Med drugim je bila njena naloga tudi skrb za ohranitev načela prostovoljnosti pri ustanavljanju KDZ, da "pazi in ne ločuje" pri izbiri tipa zadruga¹¹ in "pozorno" spremlja "obnašanje partijskih organizacij in članov partije do kmečkih delovnih zadrug". Pri tem niso smeli ostati v partijskih vrstah samo tisti, ki so nasprotovali ustanavljanju in množičnosti KDZ, ampak tudi tisti, ki niso vstopili v zadrugo v svoji vasi. Vstopanje komunistov v KDZ je bilo obvezno, v nasprotnem primeru se "morajo takšni ljudje izključiti iz Partije".¹²

Velika, vsestranska kampanja in pritiski na kmete, da bi stopili v zadruga, je splošen okvir, v katerega lahko uvrstimo celotno dogajanje na vasi v letu 1949. Zelo neobjektivno so se ocenjevali uspehi socialistične preobrazbe, ki naj bi v tem trenutku v 'dozorelih' pogojih pripeljala kmeta v 'komunizem'. Naraščanje števila zadrug in števila članstva je bil temeljni kriterij, s katerim so dokazovali "velike uspehe" pri uresničevanju partijske politike na drugem plenumu. Do 10. marca je bilo ustanovljenih 414 KDZ, do začetka aprila 528 KDZ,¹³ do začetka maja 723 KDZ,¹⁴ do konca julija 1949 764 KDZ,¹⁵ do 12. oktobra 1949 pa 837 KDZ.¹⁶

Po podatkih komisije za kmetijstvo pri CK KPJ je bilo v LRM do 31. decembra 1949 ustanovljenih 833 KDZ s 53.470 gospodinjstvi oziroma 41% vseh gospodinjstev v republiki s 339.014 člani.¹⁷ Tako lahko vidimo, da je znašala v LRM povprečno število članov gospodinjstva v KDZ 6,24 članov in je bilo to število največje v FLRJ, pred Bosno in Hercegovino s 5,4 člani, Srbijo 5 in Črno goro 4,72 člani.¹⁸ Teh 833 KDZ je imelo 284.642 ha zemlje.¹⁹

Ena od posebnosti kolektivizacije makedonske vasi je nedvomno različen odnos oblasti do makedonskega kmečkega prebivalstva in do manjšinskega kmečkega prebivalstva muslimanske vere. Že sam pogled v statistiko o nacionalni sestavi ustanovljenih KDZ potrjuje to trditev. Leta 1948 je bilo v LRM 237 KDZ z 8633 gospodinjstvi, od katerih je bilo 8350 oziroma 96,96% makedonskih, 139 ali 1,51% turških, 22 ali 0,25% albanskih in 79 ali 0,80% romskih gospodinjstev. Tako je bilo ugotovljeno, da se "najbolj konzervativno obnaša albanska

¹⁰ AM, področni oddelek Skopje, Okrajni komite ZKM Skopje, k. 1, dok. 199/5; Okrajnemu komiteju KPM Skopje, okrožnica, 18. 3. 1949.

¹¹ Izbiranje tipa zadruga je bilo eno od vprašanj, o katerem je CK KPM ugotovil, da je "precej odmikov ... Praksa je pokazala, da kmetje najbolj množično vstopajo v zadruga prvega in drugega tipa, njihovo organizacijsko utrjevanje in ekonomska krepitev bodo ustvarili pogoje za prehod v tretji in četrti tip" (AM, p.o. Skopje, isto).

¹² AM, p.o. Skopje Okrajni komite ZKM Skopje, k. 1, dok. 199/5.

¹³ Nova Makedonija, VI, 2. 4. 1949, 1318; 528 kmečkih delavnih zadrug.

¹⁴ AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 37; zapisnik s sestanka Komisije za kmetijstvo pri CK KPM, 7. 4. 1949.

¹⁵ Nova Makedonija, VI, 2. 8. 1949, št. 1427. V 764 delovnih zadrugah je bilo kolektivizirano približno 40% zemlje.

¹⁶ Arhiv CK ZKJ, XV 1/68; Poročilo o opravljenem pregledu kmečkih delovnih zadrug, 12. 10. 1949.

¹⁷ Po podatkih kontrolne komisije pri vladi LRM znaša število članov KDZ 327.690, kar je nekaj manj od števila, ki ga je posredovala Komisija za kmetijstvo pri CK KPJ (AM, Kontrolna komisija pri vladi LRM, k. 1; poročilo o delu državne kontrolne komisije LR Makedonije v letu 1950).

¹⁸ Arhiv CK ZKJ, XV 1/127; Kmečke delovne zadruga - pregledi, 30. 6. 1951.

¹⁹ AM, Kontrolna komisija pri vladi LRM, k. 1; Poročilo o delu Komisije državne kontrole LR Makedonije v l. 1950.

manjšina".²⁰

Podatki iz leta 1949 kažejo, da je bilo v LRM 200 vasi, naseljenih izključno z albanskim prebivalstvom, in 110 nacionalno mešanih vasi oziroma skupaj 310 vasi, naseljenih s takšnim nacionalnim življenjem. Poleg albanskih je bilo 95 povsem turških vasi, 139 mešanih, v katerih so živeli Turki v Makedoniji, oziroma skupaj 234 vasi, v katerih je živela zgolj narodnostna manjšina - Turki in Albanci.²¹ Če to seštejemo, vidimo, da je bilo 544 vasi, kjer so živeli Makedonci, Šiptarji (Albanci) in Turki. Do konca leta 1949 je bilo ustanovljenih "v etnično čistih albanskih vaseh 12 KDZ, v turških 7 KDZ, v mešanih - kjer so živeli Makedonci in Albanci 49 KDZ ter Makedonci in Turki 78 KDZ. Od 544 vasi jih je torej 146 imelo KDZ, v ostalih 398 vaseh pa ni bilo KDZ."²²

Od skupaj 13.592 turških gospodinjstev se jih je vključilo v KDZ 1687 oziroma 12,5%, medtem ko je bilo od 26.092 albanskih gospodinjstev (za skopsko okrožje brez mestnih gospodinjstev) vključenih v KDZ 1.269 ali 4,8%.²³ Ti podatki jasno kažejo, da je bila manjšina slabo vključena v KDZ.²⁴

Glavni vzrok, da so se med manjšinskim prebivalstvom najtežje uveljavljali ukrepi nove oblasti, je bila njihova kulturno-prosvetna zaostalost in "verska za-bitost". Novi duh enakosti in enakopravnosti med spoloma in opuščanje vere ni mogel tako hitro zrušiti te tradicije v muslimanskem okolju, kot je to lahko storil v vaseh z makedonskim, krščanskim prebivalstvom. Prvi razlog je v tem, da so bila sporočila, ki jih je prineslo narodnoosvobodilno gibanje, veliko bolje sprejeta v makedonskem okolju, kar je bilo tudi v skladu z udeležbo v boju, ki je bil naravnano med drugim tudi k rušenju 'starega', to pomeni tudi starega zaprtega kmečkega načina življenja. Drugi razlog pa je bila vloga religije in njena vključenost v življenje in obstoj določenih etničnih skupin, ki so bili različne v muslimanskem in krščanskem okolju. Medtem ko je bila krščanska cerkev v Makedoniji (duhovščina makedonskega porekla) del narodnoosvobodilnih teženj makedonskega naroda, s tem pa tudi osamosvojitvenih procesov, ki so izhajali iz tega, se je muslimanstvo do takrat vsiljevalo za razsodnika v celotnem življenju in delovanju vernikov in je želelo ohraniti takšne odnose. Po vsem tem lahko sklepamo, da je maloštevilna udeležba manjšine v vrstah narodnoosvobodilnega gibanja v letih 1941-1944 pokazala, da velik del predvsem albanskega prebivalstva v Zahodni Makedoniji ni poistovetil svojih političnih ciljev z osvobodilnim bojem makedonskega naroda, po vojni pa je kazal najrazličnejše oblike odpora proti

²⁰ AM, Kontrolna komisija pri vladi LRM, k. 7; Poročilo o delu Zveze delovnih kmečkih zadrug v LRM v letu 1948; AM, Zveza delovnih kmečkih zadrug, k. 1; Sklepi (gradivo o razvoju KDZ), 1949. Števila turških in albanskih gospodinjstev ne moremo šteti za točnega, ker so se v tem obdobju Torbeši in Turki pogosto opredelili za Albance. Prav tako je obstajalo pri Albancih močno gibanje, ki je izvajalo pritisk na verski osnovi nad Turki, da bi se opredelili za Albance. Tako na primer v analizi CK KPM leta 1952 podatki o albanski manjšini niso bili resnični, ker "v Kičevu niso bili izločeni Torbeši"; "v pregledu za gostivarski in tetovski okraj v tem številu (37.967 in 48.643) "so zajeti tudi Turki (v mestu Tetovo pa je bilo po izrekanju vseh muslimanov več kot 70% Turkov)". (AM, CK ZKM, Prvi kongres ZKM, k. 27, Analiza o albanski manjšini v LRM od 17. 1. do 10. 2. 1952, 18. 2. 1952.

²¹ AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 17; Pregled vasi, kjer živijo manjšine in udeležba manjšin v KDZ.

²² AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 38; Prisotnost manjšin v KDZ.

²³ AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 17, Cit. dok.

²⁴ Npr. leta 1949 je bilo v bitolskem okraju 82 KDZ, v katere so bile v 45 vključene družine različnih narodnosti: 179 albanskih, 216 turških in 4796 makedonskih (Zbirke kmečkih delovnih zadrug v bitolskem okraju, Zgodovinski arhiv Bitola, 1971).

novemu duhu časa, ko se je boril proti vsesplošni emancipaciji, predvsem emancipaciji žensk.²⁵

Srečujemo se z velikim odporom pri ustanavljanju KDZ v albanskem in turškem okolju, posamezni partijski komiteji so poskušali ustanovljati KDZ najprej v makedonskih vaseh in so zanemarjali to delo po vaseh z albanskim prebivalstvom.²⁶ Veliko pa je bilo tudi nesoglasij med vaščani v mešanih vaseh, kjer je prihajalo do zaostrovanj v medsebojnih odnosih.²⁷

CK KPM se je boril proti prisotni mednacionalni nestrpnosti in šovinizmu in je poskušal ublažiti zaostrena mednacionalna trenja. Zahteval je od svojih članov, da ideološko-politično delo prevladuje nad vsemi drugimi ukrepi.²⁸

To je pomenilo popustljivejšo politiko in tolerantnejši odnos do manjšine, da se ne bi zaostrovali in slabšali mednacionalni odnosi.²⁹ Takšen različen odnos do makedonskega kmečkega prebivalstva in manjšinskega kmečkega prebivalstva je imel trajne posledice, ki so se kazale v tem, da je albanska manjšina obdržala zemljo in živino in ji je bila prihranjena velika migracija. Po drugi strani pa je s propadanjem KDZ propadalo tudi imetje makedonskih kmetov, ki so bili prisiljeni iskati eksistenco zunaj kmetijstva in zunaj vasi. Hkrati pa se je na začetku petdesetih let turška narodnostna manjšina v LRM, prizadeta od ukrepov ekspropriacije in nacionalizacije, kolektivizacije in zakona o prepovedi nošenja tančice na obrazu in feredže,³⁰ začela množično izseljevati iz Makedonije v Turčijo. Namesto

²⁵ AM, CK ZKM, Prvi kongres ZKM, k. 27; Analiza albanske manjšine v LRM, 18. 2. 1952; zapisnik s sestanka politbiroja CK ZKM, 29. 2. 1952; kot je navedeno v gradivu "agitacija v albanskih vaseh za vstopanje v zadruga je potekala drugače kot v makedonskih vaseh. Glede na to, da je bil odpor v makedonskih vaseh ekonomskega značaja; kmetje so spraševali, ali bodo v primeru, če bodo vstopili v zadruga bolje živeli, kot če ne bodo v zadrugi, se to vprašanje v albanskih vaseh ni postavljalo, ampak so ustanavljanje zadrug povezovali z vero, feredžo in žensko" (AM, p.o. Skopje, Okrožni komite KPM Skopje, 1949/1950, k. 2, dok. št. 325; Analiza metod in oblik ustanavljanja KDZ); AM, p.o. Skopje, Okrožni komite KPM Skopje, k. 6, dok. št. 824; Analiza Petra Jankovskega, inštruktorja v Komisiji za kmetijstvo pri Okrožnem komiteju, 4. 10. 1949.

²⁶ Močan odpor proti ustanavljanju KDZ je bil v kičevskih vaseh, predvsem v vasi Zajas, kjer je po vseh "pritiskih" in "prepričevanjih" iz te vasi in iz vasi Čubrina pobegnili v hribe veliko ljudi. Okrajni komite je bil zaradi takega odpora prisiljen umakniti svoje ljudi in prenehati z ustanavljanjem KDZ tudi v drugih albanskih vaseh v kičevskem okraju (AM, Varia, II/123; poročilo o na novoustanovljenih kmečkih delovnih zadrugah v kičevskem okraju).

²⁷ AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 38; Gradivo brez naslova (novi gospodarski ukrepi v okrajih Vzhodne Makedonije), 1951. Tako je v enem od poročil s terena Okrožnega komiteja KPM Skopje, med drugim zapisano: "Malo delovnih zadrug v vaseh z manjšinskim prebivalstvom in malo pobud za ustanavljanje KDZ je tudi posledica tega, da je bilo v teh vaseh politično delo slabo in so bile zaradi nepazljivosti in apolitičnosti v preteklosti narejene velike napake pri ustanavljanju KDZ, zato je predvsem v mešanih vaseh, kjer so imeli zadruga, obstajalo precej veliko sovraštvo med zadrugniki in nezadrugniki... Takšni značilni primeri so bili zabeleženi v tetovskih vaseh Radiovce in Dolno Palčište." (AM, p.o., fond Skopje, Okrožni komite KPM Skopje, k. 4, dok. št. 66, Poročilo, junij 1949).

²⁸ AM, p.o. Skopje, Okrajni komite ZKM Skopje, 1944-1955, k. 4, dok. št. 118/2; Vsem partijskim organizacijam (okrožnica CK KPM) 1951). To je pomenilo popustljivejšo politiko in tolerantnejši odnos do manjšine, da se ne bi zaostrovali in slabšali mednacionalni odnosi (29). Takšen različen odnos do makedonskega kmečkega prebivalstva in manjšinskega kmečkega prebivalstva je imel trajne posledice, ki so se kazale v tem, da si je albanska manjšina obdržala zemljo in živino in ji je bila prihranjena velika migracija.

²⁹ AM, CK ZKM, Prvi kongres ZKM, k. 27; Poročilo CK ZKJ ... 13.-29. 6. 1951.

³⁰ Z namenom emancipirati muslimansko žensko, kar je bil pogoj za vsesplošno osvobajanje muslimanskega prebivalstva, se je razen opismenjevanja in različnih drugih kulturno-prosvetnih in izobraževalnih dejavnosti začela tudi akcija za odpravo tančice z obraza in feredže. To dejanje je v resnici simbolično predstavljalo odpravo tradicionalne podrejenosti in neenakopravnosti muslimanske ženske in predvsem njen izstop iz temine srednjega veka. Akcija za odpravo tančice z obraza in feredže je bila v LRM zelo intenzivna v letu 1950, neposredno pred sprejetjem posebnega zakona januarja 1951. Akcija

prebivalcev makedonske narodnosti in turške manjšine se je naseljevala albanska narodnostna manjšina in s tem je prišlo do hitrejše albanizacije, predvsem v zahodni Makedoniji.

Intenzivna kampanja za ustanavljanje KDZ in takšna odločna partijska politika se je nadaljevala tudi v letu 1950. V sredini leta 1951 so KDZ v Makedoniji s številom 981 dosegle svoj višek. Po podatkih z dne 30. junija 1951 so obstajali naslednji tipi kmečkih delovnih zadrug v različnih delih Jugoslavije:

Tip	FLRJ	Srbija	Hrvatska	Slovenija	BIH	Makedonija	Črna gora
I.	1.014	219	197	262	332	/	4
II.	2.146	979	597	64	448	22	36
III.	3.436	627	734	30	723	923	399
IV.	368	238	46	25	2	36	1
Skupaj	6.964	1.574	1.574	381	1.505	981	440

Iz pregleda lahko vidimo, da je v FLRJ prevladoval tretji tip KDZ, prav tako tudi v republikah Hrvatski, Bosni in Hercegovini, Črni gori in Makedoniji. Splošna ocena je, da "je obstajala tendenca vseh zadrug, da se preoblikujejo v tretji in četrti tip, medtem ko se za prvi in drugi tip nista splačala najem in obresti za najeto zemljo oziroma so se izplačevali zelo majhni simbolični zneski".³¹ Takšno stanje je bilo zlasti značilno za LRM, kjer ni bila ustanovljena niti ena zadruga prvega tipa, 22 je bilo zadrug drugega tipa, 923 od skupaj 981 KDZ je bilo tretjega tipa, 36 zadrug pa je bilo četrtega tipa. V LRM se na splošno ni spoštovalo načelo prostovoljnosti pri izbiri tipov zadrug.³²

Prevladovala je težnja po ustanovitvi več KDZ tretjega tipa in nekaj četrtega tipa, kot najvišji socialistični obliki zadrug, ker je prevladovalo mnenje, da bosta prvi in drugi tip hitro prerastla v višje tipe.³³

Izi tabele opazimo različen pristop, ki ga je imelo slovensko vodstvo do izvajanja kolektivizacije. Čeprav je bila Slovenija najrazvitejše gospodarsko območje v FLRJ, se je tam začel ta proces postopoma, z najnižjim tipom KDZ. Tako se kmet ni bil takoj prisiljen odpovedati lastni zemlji, višji tip združevanja pa naj bi se razvijal s samim družbeno-ekonomskim razvojem, brez vsiljevanja tega načrta.

Eno temeljnih načel ustanavljanja zadrug v Makedoniji je bilo deklarativno načelo prostovoljnega vstopa kmetov v zadruge. V obdobju od leta 1945 do 1948 se je z določenim poudarjenim propagandnim delovanjem in stalnim "razrednim" bojem na vasi, razen posameznih izjem, v glavnem to načelo spoštovalo.³⁴ Spor z

za opravo tančice z obraza in feredže se je začela najprej v Bosni in Hercegovini, pozneje pa še v drugih republikah (Nova Makedonija, VII, 3. 10. 1950, št. 1787; Govor Avda Huma, podpredsednika vlade LR Bosne in Hercegovine v zvezi z zakonom za odpravo feredže).

³¹ Arhiv CK ZKJ, XV 1/152; Organizacijska vprašanja kmetijskega združništva, 6. 3. 1952.

³² Na terenu se je pojavljal "moralno-politični pritisk" in drugi ukrepi prisile, ne da bi se "upošteval nivo zavesti večjega dela kmetov - za tip KDZ" (AM, p.o. Ohrid, Okrajni komite ZKM Ohrid, k. 7; Zapisnik s sestanka OK KPM Ohrid in sekretarjev OPO v KDZ ter sekretarjev MK KPM v ohridskem okraju, 8. 6. 1951).

³³ Primer v vasi Belimbegovo: veliko kmetov, ki so jih vprašali, če bi vstopili v KDZ, je izjavilo, da jim ustrežata prvi in drugi tip, ne pa tretji tip KDZ, kakršna je bila obstoječa zadruga. Takšno sestavo OPO so poznali, vendar nikoli niso izpostavili tega vprašanja in našli rešitve (AM, p.o. Skopje, Okrožni komite KPM Skopje, k. 7, dok. št. 68; Analiza, 11. 8. 1949).

³⁴ V svoji vztrajnosti, da bi dosledno izvajali partijsko politiko, ne glede na to, kakšne so bile objektivne možnosti, so posamezni aktivisti na terenu pogosto pretiravali v svojem samopotrjevanju, še

Informbtorijem in stroga idejno-politična diferenciacija v vrstah KPM, "za" in "proti" IB od leta 1948 in naprej, sta še bolj zapletla že tako težak položaj na vasi, ko se je odpor kmetov do ukrepov agrarne politike razlagal kot sovražno delovanje, povezano z "zunanji, mračnimi silami". Večina kmetov na začetku niti ni razumela, niti ni želela sprejeti tega ukrepa "ljudske države", ki jih je v imenu "njihove lepše prihodnosti" silila, da se odrečejo stoletnim sanjam - delčku lastne zemlje.

Obstajajo številna pričevanja o "prisiljevanju" kmetov, da vstopijo v zadruge in to z najrazličnejšimi sredstvi in uporabo sile.³⁵ Obširno gradivo zelo poudarja prisotnost "sovražnih elementov", s katerimi so UDB-a in ostali organi brezkompromisno obračunavali. Glede na to, da je imela nova oblast v kmečkem prebivalstvu do takrat velikega in zvestega zaveznika, na katerega plečih je ležal celoten razvoj, je zelo vprašljivo tako veliko število "sovražnikov socializma" na vasi.

O takšni situaciji govorijo tudi stroge kazni, izrečene v številnih sodnih procesih proti kmetom, ki so izstopili iz zadrug. Tako je v neki analizi sodnih procesov rečeno, da "niso bile redke kazni 10-20 let zavora in odvzem premoženja",³⁶ poleg različnega trpinčenja, psihičnega in fizičnega izživljanja, ki so ga morali prenašati posamezniki, ker niso hoteli vstopiti v zadruge.³⁷ Z uporabo sile in orožja so bili zadušeni tudi organizirani množični kmečki upori v Radoviškem, v več vaseh Kičevskega, Kumanovskega in drugih krajev, ko so

zlasti, če poznamo njihovo nizko kulturno-izobrazbeno raven in ideološko omejenost, ko so iskali in našli "kulake" in "špekulantske elemente" znotraj in zunaj KDZ, neuspeh pri uresničevanju določene direktive pa so vedno povezovali z delovanjem "sovražnih" elementov (AM p.o. Skopje, Okrajni komite KDZ Skopje, k. 1, Informacija o politični sestavi v KDZ v skopskem okraju, 1950).

³⁵ Obstajajo številna spremna pisma Komisije za kmetijstvo pri CK KPM okrajnim ljudskim odborom, v katerih so odgovori na tožbe in pritožbe zadružnikov, ki so trdili, da so bili prisiljeni vstopiti v KDZ. Največkrat se je odgovor glasil: "Navedbe v pritožbi niso verodostojne, ker zadruga ni bila ustanovljena s prisilo in zastraševanjem". (AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 17, spremna pisma OLO).

³⁶ Če bi hoteli navesti vse primere nasilja nad kmečkim prebivalstvom pri ustanavljanju KDZ, bi potrebovali veliko več prostora. Tukaj bomo navedli samo nekatere. Tako je n. pr. Dušan Božinov iz vasi Šopsko Rudare, kratovski okraj, član KDZ, bil obsojen na 20 let zavora in odvzem vsega premoženja, ker je nastopil s parolo: "Proč z zadrugo - nočemo zadruge". Za isto stvar so bili obsojeni: Milisav Trajkov (20 let zavora in odvzem celotnega premoženja), Ljube Trajkov in Tome Veselinov (12 let zavora in odvzem premoženja), Trajan Hristov Stefanov (10 let zavora in odvzem premoženja), vsi kmetje iz vasi Vladevci, kratovski okraj. Njihovi 'prekrški' so bili označeni "kot kazniva dejanja z visokimi kaznimi", čeprav jih je Vrhovno sodišče tako rekoč prepolovilo, so bile kazni še vseeno precej rigorozne. (AM, Varia, II/191; Pregled in analiza sodnih procesov proti kmetom). Različna kaznovanja in sojenja kmetom zaradi KDZ lahko vidimo v številni dokumentaciji. (AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 17; Pregled zadružnikov, ki so vstopili v KDZ, in jih je kaznovala ljudska oblast v skopskem okrožju; Spremnna pisma Okrajnim ljudskim odborom, v katerih Komisija za kmetijstvo pri CK KPM odgovarja na pritožbe zadružnikov itd.). Poleg zapornih kazni so bili tudi primeri obsodb na smrt s streljanjem. Todor Janevski iz Ohrida, upravni referent v Ministrstvu za kmetijstvo v Skopju, se spominja: "Naste Tasevski iz Kocela je bil obsojen na smrt s streljanjem. Kdaj je bila kazen izvršena, ne vem, vendar se ga od takrat ni več videlo živega". Na smrt s streljanjem je bil obsojen tudi Boge Bakal iz vasi Trebenište, vendar se mu po pritožbi je kazen spremenila v 15 let zavora. V nekem partijskem poročilu je zapisano: "Na kočanskem območju, v nekaterih hribovskih vaseh, so ob koncu leta 1950 množično trpinčili ljudi, da bi vstopili v KDZ (zapiranja, pretepanja, mučenje - dva kmeta sta bila pomotoma obsojena na smrt), vse to je precej poslabšalo politično stanje v teh krajih..." (AM CK ZKM, Prvi kongres ZKM, k. 27; Poročilo skupine CK KPJ o obisku partijske organizacije v Makedoniji od 13. do 29. 6. 1951).

³⁷ Taše Spiroski iz Bitole se spominja več primerov, ko so se kmetje upirali ustanavljanju zadrug. Med njimi bi navedli primer bogatega živinorejca Đušu Pana iz vasi Trnovo, ki ni hotel vstopiti v zadrugo. V času, ko je potekala ustanovitvena konferenca, so ga odpeljali v drug prostor, položili na pod, nanj pa položili lesena vrata in po njih so hodili 'prepričevalci'. Tako so ga prisilili, da je vstopil v KDZ. Kmalu je Đušo Pano skupaj s svojim sinom poskušal pobegniti čez mejo, vendar so ga ujeli in zaprli. Po šestih mesecih je umrl v zaporu, njegov sin pa se je preselil v Črno goro.

kmetje iskali najrazličnejše druge načine, da bi se izognili vstopanju v zadruge in kazenskim sankcijam.³⁸

Ustanavljanje novih KDZ in širitev že obstoječih se je po partijskih informacijah "odvijalo vzporedno z bojem proti sovražnim elementom, ki so si prizadevali razbiti obstoječe zadruge in onemogočiti ustanavljanje novih."³⁹

Največkrat se je sovražno delovanje 'kulaških' elementov v KDZ povezovalo z delovanjem Informbiroja, balistov in VMRO,⁴⁰ ki so širili propagando proti za drugam in pri tem menda uporabljali "nekatero manjše nepravilnosti v KDZ".⁴¹

Tako formuliran - kot delovanje sovražnih elementov - je bil odpor kmetov do kolektivizacije lažje zlomljen, ne da bi se razumelo njegovo bistvo in se ugotovilo, za katere "sovražnike" gre. Kmetje, ki so se upirali vstopanju v KDZ, so bili kot "sovražniki socialistične prenove vasi" odpeljani v številna tukajšnja taborišča, največkrat brez sodnega procesa, prepuščeni na milost in nemilost samovoljni 'ljudske' oblasti.⁴²

Razglasitev za sovražnika KDZ je bila samo povod za represijo nad pogumnejšimi in vplivnejšimi kmeti, katerih odpor so zlomili z različnimi metodami, in hkrati opozorilo ostalim kmetom, da bodo izkoreninili idejo o zoperstavljanju uradni partijski politiki.⁴³

³⁸ Malce smešen je primer iz vasi Gorno Srpci: kmetje so dežurali vsako noč in pri tem ugotovili, da se vasi približuje skupina, ki naj bi ustanovila KDZ. Z zvonjenjem cerkvenih zvonov so sporočili vsem vaščanom, naj se zberejo sredi vasi. Na ta način kmetje skupini niso dovolili uporabe posameznih 'nočnih prepričevanj' (spomini Taša Spiroskega iz Bitole).

³⁹ V nekem partijskem poročilu med drugim piše: "V okraju Radoviša, kjer so sovražni elementi močno delovali v številnih zadrugah (...) po razkrinkanju in ostrih ukrepih zoper sovražne elemente, so se razmere precej izboljšale in uredile, glede na prejšnje stanje. V drugih predelih se je delovanje sovražnih elementov močnejše izražalo v posameznih KDZ (Strumica, Kumanovo, Kratovo), bilo pa je odkrito in pravočasno razkrinkano. Delovanje sovražnih elementov se je kazalo na več načinov. Na primer KDZ ni izpolnila svojih obveznosti do države, skrivanje zasejanih površin, širjenje vesti, da bo vojna, da se bodo po treh letih zadruga razformirale itd. (AM CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 37; Informacija o stanju KDZ v LR Makedoniji, 17. 10. 1950).

⁴⁰ V tem obdobju so delovali posamezniki in skupine nekdanje VMRO (Notranje makedonske revolucionarne organizacije); marca 1946 pa je bila ustanovljena nova organizacija VMRO - SDRMA (VMRO - Samostojna demokratska republika Makedonija pod protektoratom Amerike), ki se je leta 1949 preoblikovala in preimenovala v VMRO - PRAVDA. Ta organizacija je imela cilj bojevati se za združeno Makedonijo, v okviru katerekoli federacije (jugoslovanske, balkanske itd.), toda hkrati so se borili za demokratizacijo družbe in predvsem proti nasilnim metodam kolektivizacije makedonske vasi. Gligor Krstevski: *Otpori i progoni. Matica Makedonska, Skopje 1994*, str. 75.

⁴¹ Za sovražno delovanje so se štele tudi različne parole, na primer: "Tito v zapor, Lazo (Koliševski) pobegnil", potem širjenje vojne psihoze: "Jutri bo vojna", "Držite se, še tri dni, pa bodo razpadle" itd. (AM p.o. Ohrid, cit. fond; zapisnik št. 22 izrednega sestanka OK KPM Struga, 16. 5. 1950).

⁴² Gligor Krstevski, član VMRO-Pravda je bil brez sojenja odpeljan v taborišče pod planino Kajmakčalan na regulacijo korita reke Crne v bližini vasi Skočivar. Pripovedoval je, da je bilo 90% zapornikov v tem taborišču kmetov, ki so jih pripeljali brez sojenja, ker so se upirali ustanavljanju KDZ v njihovih vaseh. Več mesecev (7-8) njihove družine niso vedele, kje so in če so živi. Taborišče je bilo zgrajeno na golič, na pripeki, obdano z bodečo žico in s štirimi stolpi - z mitraljezi na vseh štirih vogalih. Taboriščnike so stražili zaporniki, ki so se izkazali za bolj krute od uradno zaposlenih v taborišču. Ljudje so bili izpostavljeni izčrpajočemu fizičnemu delu po kamenju in stalno so bili lačni. Dobili so 350 g kruha dnevno in majhen obrok z nekaj kosi neolupljenega krompirja kot tekočo hrano. Stalno so bili žejni in pili so mineralno vodo iz majhnim izvirov v planini, ki pa je bila pomešana s peskom. Posledica tega je bila, da je večina zapornikov dobila težke ledvične bolezni. Zaporniki so bili obuti v tradicionalne opanke, hodili so po kamenju in si ranili podplate, pri tem pa so mnogi dobili gangreno in potrebna je bila amputacija. Jeseni leta 1950 je bilo taborišče preseljeno v Strumiško, blizu vasi Bosilevo, kjer so potekala drenažna dela močvirja Monospitovo. Tukaj je bilo namesto vročine in pripeke vsepovsod močvirje, komarji in umazana pitna voda. Tudi to taborišče je bilo, kot mnoga podobna, ukinjeno marca 1951.

⁴³ Veliko je bilo sojenj posameznim "sovražnim elementom", za katere je veljalo, da so "orga-

Posamezni preiskovalni pogovori v nočnem času, zastraševanja, pripor brez pojasnila, pretepanje, poniževanje in teptanje človekovega dostojanstva, naperjanje orožja in najrazličnejši drugi načini 'prepričevanja', s katerim so zlomili kmečki odpor,⁴⁴ vse to je povzročilo v obdobju 1949-1951 zaostrene razmere na vasi. Uspeha, ki naj bi ga prinesla kolektivizacija, ni bilo, predvsem ne njenih ekonomskih prednosti.

Navodila CK KPJ glede nadaljnega razvoja in pospeševanja zadrugištva, ki so izšla leta 1951, so zahtevala realnejši pristop do zadrugištva oziroma naj se KDZ ne ustanavljajo za vsako ceno tam, kjer ni pogojev, kmetom pa so dala resnično možnost, da izstopijo iz KDZ zaradi siromašnosti njihovih vasi.

Toda v Makedoniji organi na terenu niso imeli posluha za takšno resnično stanje in niso sprevideli, da je to primeren trenutek, da se rešijo nerentabilnih KDZ.⁴⁵ Značilno pri tem je, da so najprej zahtevali odpravo tistih KDZ, ki so bile ustanovljene med letom 1949 in na začetku leta 1950. To dejstvo jasno govori o načinu njihove ustanovitve, ker je bilo veliko število teh zadrug ustanovljenih samo formalno in "sploh niso začele delovati kot take".⁴⁶ Po mnenju partije v Makedoniji so bile leta 1951 zahteve kmetov, da izstopijo iz zadrug, ocenjene kot "posledica delovanja sovražnih elementov".⁴⁷ Kljub temu pa se je že v letu 1952 začela pospešeno izvajati reorganizacija revnih KDZ⁴⁸ v skladu z navodili CK KPJ.

Ta reorganizacija je dobila nov zamah z določbo o premoženjskih odnosih in reorganizaciji KDZ 4. marca 1953,⁴⁹ s katero se je ustanavljanje zadrug

nizirano delovali proti zadrugam in so organizirali pošiljanje prošenj" za razpustitev KDZ. Takšna sojenja so začasno vzbujala strah pri zadrugičnikih, ki so tako bili "prisiljeni" ostati v KDZ (AM CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 17, Informacija o stanju kmečkih delovnih zadrug, 1951).

⁴⁴ Trajan Ljubeski in Pavle Stanoski iz vasi Velmevci-Kičevsko (revna vas sezonskih (pečalbarskih) delavcev) sta se pritožila nad Dušanom Mickovskim "uslužbencem kriminalistične milice v Kičevem", ki jim je grozil z besedami: "Izpučil ti bom zobe, če ne vstopiš v zadrugo", itd. V anonimni pritožbi maršalu Titu so kmetje iz vasi Velmevci napisali, da čeprav v njihovi vasi ni možnosti za delovanje KDZ, so le-to ustanovili na silo, pretepeni pa so bili Todor Tasevski, Trajan Pavlevski in Ilija Ljubeski. "Isti tovariši so preteпали tudi Dušana Mickovskega, uslužbenca kriminalistične milice v Kičevu". Zoper uporabo nasilnih metod v vaseh Midinci, Zajas in Oslomej sta se pritožili dve anonimni osebi, ki sta navedli, da je član odbora Branko Veljanovski hodil po Milanu Isajlovskeemu in mu porinil revolver v usta ter ga tako prisilil, da je vstopil v zadrugo. Tako so mučili tudi Tripuna Veljanovskega, ki je bil slep od leta 1917, potem Siljana Petravskega, brata Dilovski iz vasi Zajas, kot tudi starega kmeta iz vasi Zajas Muharema Bečiroviča, za katerega se je sumilo, da je umrl, itd. (AM, Varia, II/123; Poročilo o novih kmečkih delovnih zadrugah v kičevskem okraju).

⁴⁵ Makedonska državno-partijska oblast je ocenila, da "z objavo teh navodil so sovražni elementi v zadrugah našli legalno obliko delovanja proti zadrugam", le-ti so nastopali "odprto in pogumno", iskali so zakonske predpise za svoje zahteve (Arhiv CK ZKJ, XV 14/9; Govor tovariša Lazarja Koliševskega). Takšni poskusi ukinjanja zadrug so bili zabeleženi v ohridskem, kičevskem, brodskem, tetovskem, struškem, bitolskem, radoviškem, kočanskem, carevoselskem in strumiškem okraju, in to že v letu 1950, vse številnejši pa leta 1951 v vsej Makedoniji (AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 17; Informacija o stanju kmečkih delovnih zadrug, 1951).

⁴⁶ V kičevskem okraju jih od 13 novih KDZ 8 sploh ni začelo delovati, v 4 pa so se takoj pojavili poskusi za njihovo ukinitve. Prav tako je bilo s 6 od 10 novih KDZ v kočanskem okraju. Tako rekoč vse KDZ v 47 vaseh v LRM, ki so želele ukinitve v letu 1950, so bile ustanovljene v letih 1949/50. (AM, CK ZKM, Komisija za kmetijstvo, k. 37; Informacije 6. 5. 1950).

⁴⁷ Arhiv CK ZKJ, XV 14/9, Govor tovariša Lazarja Koliševskega.

⁴⁸ V izrazito revnih krajih je reorganizacija pomenila enostavno ukinitve, v drugih delih dežele pa se je en del zadrugiškega premoženja (zemlja, živina itd.) prenesel na kmeijske zadruge splošnega tipa, da bi se organizirala kolektivna proizvodnja, kjer so za to obstajale možnosti; drugi del pa se je vračal zadrugičnikom v individualno uporabo. V letu 1952 je reorganizacija zajela 1625 oziroma skoraj 24% KDZ v Jugoslaviji (Stjepan Lovrenović: Poljoprivredni razvitak FNRJ. Beograd 1954, str. 75).

⁴⁹ Zvezni izvršni svet je 30. 3. 1953 izdal Uredbo o premoženjskih odnosih in reorganizaciji KDZ,

pogojevalo s spoštovanjem načela prostovoljnosti.⁵⁰

Večina DKZ v Makedoniji ni imela niti minimalnih družbeno-ekonomskih pogojev, da bi se razvile v moderna in velika socialistična posestva. Z mehaničnim povezovanjem majhnih individualnih kmetij so bila ustanovljena zadružna posestva, ki so imela zastarela proizvodna sredstva in kjer je v glavnem prevladoval ekstenziven način. Zato so bili tudi ekonomski rezultati, ki jih je dosegala večina KDZ, slabi. Ideološka opredelitev za intenzivno kolektivizacijo ni mogla dolgo časa prikrivati dejanskih učinkov zadružne proizvodnje - neekonomičnosti, nezainteresiranosti, nerentabilnosti.⁵¹

Jemanje kmetu njegove lastne posesti, in to v času, ko se ji nikakor ni bil pripravljen odpovedati, prav tako pa tudi objektivni pogoji, v katerih se praktično niso dale dokazati prednosti kolektivne obdelave zemlje, so bili glavni vzroki za neuspešno kolektivizacijo v Makedoniji. Z ukrepi agrarne politike po letu 1945 v Makedoniji ni bilo storjeno tisto odločujoče osamosvojitveno dejanje: pretvorba kmeta v modernega obdelovalca zemlje. Zamenjava ekonomske logike z administrativno-politično prisilo je povzročila, da je kmetijstvo zaostajalo v primerjavi z drugimi gospodarskimi panogami. Kmetijstvo je bilo tudi zavestno žrtvovano za industrializacijo države, kmet pa je bil objekt prvobitne akumulacije državnega kapitala.

Načrtna industrializacija je po svoje začela proces hitre in nenačrtovane urbanizacije v LRM, katere osnovna značilnost je bil večji priliv kmečke delovne sile, kot pa so bile potrebe industrije. Odnos do individualnega kmetijstva kot področja, ki je zajemalo presežke dela, je povzročil beg kmetov iz vasi v mesta. Po drugi strani pa, namesto da bi bila prisiljena ustvariti lasten dohodek, se je industrija navadila na 'dotacije' iz kmetijstva. Neekonomski odnos med kmetijstvom in industrijo je pospešil proces širitve makedonskih mest na zelo neustrezni podlagi. Prišlo je do industrijske prenaseljenosti z ljudmi, ki so premalo ustvarjali. Zgodilo se je ravno obratno, kot je bilo zamišljeno, da bi se posodobila kmetijstvo in vas, t.j. da bi se izenačili pogoji življenja in dela med mestom in vasjo.

Prevedla Tatjana MIRT-KAVŠEK

Violeta Ačkoska

SOME PECULIARITIES OF RURAL COLLECTIVISATION IN MACEDONIA
BETWEEN 1949 AND 1953

S u m m a r y

The rural collectivisation carried out in Macedonia, as a form of non-economic nationalisation of agriculture, was a copy of the Soviet style agrarian policy as well as a result of a primitive rural socialism. It was implemented by means of an offensive political action and, frequently, abuse of power, especially after the Second Plenary of the Central Committee of the Communist Party of Yugoslavia. The collectivisation never really had any economic grounds for success. A rapid increase in the number of agricultural cooperatives, households within them and arable acreage was not accompanied by higher working efficiency or productivity, to justify the measures applied. Even the

katere temeljni cilj je bil ustvarjanje pogojev za osnovne oblike ekonomske demokracije, temelječe na principih prostovoljnosti in ekonomskega interesa (Uradni list FLRJ, 14/1953).

⁵⁰ Josip Broz Tito: Govori i članci, knjiga X, str. 213; Iz razgovora s slušatelji seminarja Edi Šervuda, Brioni, 25. 6. 1955.

⁵¹ Velimir Vasić: Putevi razvitka socijalizma u poljoprivredi Jugoslavije. Beograd 1960, str. 55-59.

false high results, presented by the authorities, could not alter the fact that, in terms of productivity, the agricultural cooperatives remained at the private sector level.

Agricultural cooperatives, as a form of the concentration of capital and the nationalisation of private land and property, and as attempt to achieve higher productivity and transfer the agricultural surplus to industry by means of state-controlled socialist production relationships, proved a major failure both economically and politically. The main causes for the unsuccessful collectivisation were insufficient material conditions and the individualism of the peasantry. In the implementation of its policy, the Communist Party only relied on its ideological concepts and voluntarism, without taking into account the actual socio-economic situation. It wanted to skip several stages in the social and agricultural development which was still in its pre-Capitalist phase in Macedonia.